

به نام پروردگاریکتاب

جامعه‌شناسی مطلقه‌گی

بررسی تجربه زیسته طلاق‌گرفته‌ها
و پیامدهای اجتماعی آن

www.ketab.ir

سید بیوک محمدی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران ۱۳۹۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فروشگاه کتاب: خیابان کریم‌خان‌زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۳۱۷۱۹۲

جامعه‌شناسی مطلقه‌گی

بررسی تجربه زیسته طلاق‌گرفته‌ها و پیامدهای اجتماعی آن

مؤلف: سید بیوک محمدی

همکار اصلی: فرشته میرخشتی

سایر همکاران: معصومه شیرعلیزاده

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سیدمحمدحسین محمدی

صفحه‌آرا: جابر شیخ محمدی

مسئول فنی: عرفان بهار دوست

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: گام اول

قیمت: ۴۷۰۰۰ تومان

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: محمدی، بیوک، ۱۳۲۶ -

عنوان و نام پدیدآور: جامعه‌شناسی مطلقه‌گی: بررسی تجربه زیسته طلاق‌گرفته‌ها و پیامدهای اجتماعی آن / سیدبیوک محمدی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۲۵۸ص. ۱۴/۲۱×۵/۵س.م.

شابک: 978-622-630476-4

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۵۶-۲۵۱.

عنوان دیگر: بررسی تجربه زیسته طلاق‌گرفته‌ها و پیامدهای اجتماعی آن.

موضوع: طلاق -- جنبه‌های اجتماعی، موضوع: Divorce -- Social aspects

موضوع: طلاق‌گرفته‌گان -- ایران، موضوع: Divorced people -- Iran

موضوع: طلاق -- جنبه‌های جامعه‌شناختی، موضوع: Divorce -- Sociological aspects

شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: HQ۸۱۹

رده بندی دیویی: ۳۰۶/۸۹

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۹۸۹۳۴

وضعیت رکورد: فیبا

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۹	فصل اول: داستان زندگی
۲۰	تجربه زیسته و روایت آن
۲۳	داستان‌های زندگی
۵۴	تعمقی در نکات مشترک روایات
۵۸	خلاصه فصل
۶۱	فصل دوم: تجربه زیسته و فضاهای زندگی
۶۲	۱. داستان‌های ناتمام گذشته
۶۹	۲. مناسبات اجتماعی
۸۲	۳. شرایط اقتصادی - اجتماعی
۸۹	۴. فرزندان و ساختار خانواده
۹۷	۵. حق و حقوق و نظام قانونی
۱۰۴	خلاصه فصل
۱۰۷	فصل سوم: ارزش‌ها و الویت‌های مطلقه‌ها
۱۰۸	منشاء ارزش‌ها و تأثیر آنها در انتخاب‌ها
۱۱۳	ارزش‌های فرهنگی
۱۲۲	ارزش‌های شخصی زنان و مردان مطلقه
۱۲۵	تجربه زیسته و انتخاب از میان ارزش‌ها
۱۳۶	الگوهای غالب در انتخاب‌ها
۱۴۴	خلاصه فصل

۱۴۷	فصل چهارم: استراتژی‌های رفع تنهایی
۱۴۸	مشکل تنهایی و نیاز به رابطه
۱۵۲	۱. محرومان
۱۶۱	۲. کمال‌طلب‌ها
۱۶۷	۳. خوشگذران‌ها
۱۸۹	۴. نوآوران
۱۹۳	۵. واقع‌بین‌ها
۱۹۹	خلاصه فصل
۲۰۱	فصل پنجم: مطلقه‌گی به مثابه مسئله‌ای اجتماعی
۲۰۴	معیار مسئله اجتماعی
۲۰۹	شکاف بین واقعیات و ایده‌آل‌ها
۲۱۸	تجزیه و تحلیل عشق سیال در جامعه آنومیک
۲۲۷	مطلقه‌گی در دو نگاه خرد و کلان
۲۳۳	خلاصه فصل
۲۳۵	یک خلاصه و چند نکته
۲۴۹	فهرست منابع (فارسی)
۲۵۳	فهرست منابع (انگلیسی)
۲۵۷	درباره مؤلف

پیشگفتار

مطلقه‌ها هم به عنوان گروه مسئله‌دار و هم گروه مسئله‌زا برای جامعه مطرح بوده‌اند. آنان که از همسرشان جدا می‌شوند، حتماً دلایلی برای خود داشته‌اند. جدایی همسران با اینکه امری غیرقانونی یا غیر اخلاقی نیست اما در نهایت هم برای اعضاء خانواده‌ها با درد و رنج همراه است و هم در انظار امری منفی تلقی می‌شود. تا آنجا که از طلاق، به عنوان یک مسئله اجتماعی نامطلوب یاد می‌شود. جدایی همسران، معضلی است که به دلیل ملاحظات سیاسی سعی می‌شود وجود آن را به سکوت برگزار کرد. برخی از مسئولین علاقه‌ای به مطرح کردن وجود چنین مشکلی در جامعه ندارند. چرا که آشکار کردن بخشی از چهره نامطلوب جامعه، ضعف‌های ما را به نمایش می‌گذارد. تحقیق حاضر سعی دارد با نگاهی عینی و جامع با هر دو جنبه این مسئله برخورد کند. شاید این تلاش روشنگرانه برای افراد درگیر در این مشکل قابل استفاده باشد و برای مسئولانی که مشتاق به حل مسئله هستند نیز تا حدی راهگشایی کند. امروزه مطالعات اجتماعی، بیش از روش تحقیق مناسب به بلندنظری و شجاعت اخلاقی همراه با صداقت علمی نیازمند می‌باشند. چرا که این قبیل مطالعات نه تنها با تجربیات شخصی محقق و اطرافیانش تلاقی پیدا می‌کند بلکه با مرکز ثقل جامعه نیز ربط دارد. صحبت درباره مطلقه‌ها از این دست موضوعات است. در لابلای مصاحبه‌ها و مشاهدات متوجه شدیم که چگونه در عمق مشکلات مطلقه‌ها، مشکلات فردی و مسایل

اجتماعی خودنمایی می‌کنند در راستای چنین برداشتی است که در این تحقیق، تغییر نقش اجتماعی مطلقه‌ها را در سایه تجارب زندگی روزمره‌شان، محور قرار داده‌ایم. از این رو است دغدغه خود از تحقیق در باره مطلقه‌ها را به شکل زیر بیان می‌کنیم.

دغدغه محقق از تحقیق حاضر: جدایی از همسر فقط به معنای مجرد شدن، فروپاشی خانواده و یا سرگردانی فرزندان طلاق نیست بلکه تغییر در نقش اجتماعی افراد از متاهل به مطلقه بودن و ایجاد نقشی جدید مشهور به مطلقه‌گی می‌باشد. نگاه به این موضوع از دید تغییر در نقش، دو بعد و کارکرد قابل ملاحظه دارد: اول اینکه در این گرایش، بر روی توقعات اطرافیان از آنهایی که تغییر نقش داده‌اند تاکید می‌شود. این تاکید مهم است چرا که به اعتقاد بعضی جامعه‌شناسان، «نقش»، واسطه یا پیوندی را میان جهان بی‌دامنه (اجتماعی - فرهنگی) و عناصر تنگ دامنه (کنش‌های متقابل و تخصصت افواد) فراهم می‌کند (Berger and Luckman, 1973). مورد دوم اینکه نگاه مذکور به ایجاد سئوالاتی جدید می‌انجامد که از پیامدهای این تغییر بزرگ در زندگی مطلقه‌ها می‌باشد. در روند این تغییر و در ضمن تلاش برای سازش با نقش جدید، فرد مطلقه ضمن اینکه تحت تاثیر شرایط اجتماعی قرار گرفته است، آگاهانه یا به صورت ناخودآگاه به تعریف هویت جدیدی از خود می‌پردازد.

در جریان این تغییر، فرد مطلقه با حوادثی روبرو می‌شود که بر ذهن و روح او اثر می‌گذارد. وقوع حوادثی در طول زندگی و آموختن درس زندگی از آنها، در زبان جامعه‌شناسی «تجربه زیسته» نامیده می‌شود. تجربه زیسته، کلیت تجربیاتی است که فرد از آنها درس‌هایی می‌آموزد، به صورت راهنمای زندگی به کار می‌آید و نهایتاً در جامه اصولی برای زندگی عمل می‌کند. از این رو لازم است بدانیم منابع تجارب زیسته کدامند و از کدام عناصر اجتماعی (در سطح کلان)، و در زندگی

اجتماعی (در سطح میانی)، و تحت تاثیر شخصیت افراد (در سطح خرد) شکل می‌گیرد. تجربه زیسته مطلقه‌ها، طیف وسیعی از رخدادها و شرایط را در بر می‌گیرد، لذا برای درک مطلقه‌گی لازم است رخدادها و شرایطی که مطلقه‌ها با آنها روبرو می‌شوند، مشخص گردد.

آموخته‌های دوران مطلقه‌گی یا به عبارت بهتر «تجربه زیسته» آنان، در انتخاب‌هایی که انجام می‌دهند مؤثر می‌افتد. در چنین شرایطی هر چه فرد امکانات بیشتری داشته باشد بهتر و آسان‌تر می‌تواند به انتخاب دست بزند. به عنوان مثال کسانی که دارای امکانات مالی بیشتری هستند و از نظر سنی جوان‌تر می‌باشند و از طرف اطرافیان بیشتر حمایت می‌شوند، بهتر می‌توانند با مشکلات خود کنار بیایند یا آن را حل کنند. اما در نهایت، چگونگی حل این مشکلات به ارزش‌های فردی وابسته است که خود، از منابع مختلفی (مانند فرهنگ جامعه، والدین و غیره) و به ویژه از تجربه زیسته خود فرد مطلقه نشأت گرفته است. به عبارتی، چنین افرادی انتخاب‌هایشان را به میزان زیادی بر طبق آنچه که در دوران مطلقه‌گی آموخته‌اند یا الزامات فرهنگی معین می‌کند، انجام می‌دهند. بررسی انتخاب‌هایی که آنان می‌کنند و مشخص کردن آن عوامل، از وظایف چنین تحقیقی است. سؤال اصلی این نیست که مطلقه‌ها چرا طلاق گرفته‌اند یا چه مشکلاتی دارند یا بچه‌هایشان ممکن است چه ناهنجاری‌هایی پیدا کنند، بلکه سؤال اصلی این است که آنها هویست مطلقه بودن خود را چگونه تعریف می‌کنند و افراد درگیر، مطلقه‌گی را چگونه تجربه و تفسیر می‌کنند. از تفاسیر اولیه مطلقه‌گی چنین برمی‌آید که اولاً واقعه جدایی همسران نتیجه رابطه مسئله‌دار است. ثانیاً به نظر می‌رسد که مطلقه‌ها عمدتاً به دنبال ایجاد یک رابطه جدیدی هستند. از این رو در مطالعه زندگی مطلقه‌ها، «رابطه» به موضوع مهمی جهت تعمق و بررسی تبدیل می‌شود. مگر نه این است که آنان برای رفع بزرگ‌ترین

مسئله‌ای که پس از طلاق با آن روبرو هستند یعنی «تنهایی» تلاش می‌کنند؟ و مگر نه این است که آنان پس از طلاق عمدتاً بیشترین مشکلات را در روابطشان با اطرافیان و در ضمن تلاش برای پیدا کردن شریک زندگی تجربه می‌کنند؟ پس تجربه زیسته مطلقه‌ها به این موارد مهم ربط پیدا می‌کند.

از این رو مطلقه‌گی، بیانی از تغییر در نظام‌های ارزشی در سطوح اجتماعی، نهادی و فردی نیز می‌باشد. زیرا از طرفی، تجارب زندگی (تجربه زیسته) مطلقه‌ها به بروز ارزش‌هایی می‌انجامد که در نهایت معیار انتخاب‌های آنان در حل مشکلاتشان است. و از طرف دیگر ارزش‌های اجتماعی، معیاری برای شناسایی بهتر مسئله مطلقه‌گی و چگونگی آن به شمار می‌رود. از این رو دغدغه اصلی این تحقیق، شناسایی جریان‌ات آشکار و نهان اجتماعی - فرهنگی است که در شیوه زندگی و ارزش‌های مطلقه‌ها نمود پیدا می‌کند.

خلاصه اینکه، مسئله‌مندی موضوع مطلقه‌گی در همین نکته نهفته است که تغییر در نقش‌ها نشانگر تغییر در ارزش‌هاست. تغییر در ارزش‌ها در نهایت در انتخاب‌های افراد و در نهایت در نوع و کیفیت روابط مطلقه‌ها با همدیگر تجلی می‌یابد. از این رو توصیف و توضیح این پدیده و بررسی ابعاد گوناگون آن و پیامدهایشان را در سطح وسیع‌تر، از اهداف کلان تحقیق می‌شماریم و مطالعه و بررسی این پدیده را با تمام ابعادی که ملاحظه شد موضوع تحقیق خود تلقی می‌کنیم.

اهداف ناگفته: از مسئله تحقیق می‌توان به هدف صریح و ضمنی تحقیق پی برد. اما تحقیق، اهداف ضمنی و ناگفته دیگری نیز دارد که اشاره به بعضی از آنها بی‌مناسبت نیست.

در کل چنین مطالعه‌ای ما را از رنج‌هایی که مطلقه‌ها متحمل می‌شوند آگاه می‌سازد. اما صرف توصیف و توضیح مشکلات مطلقه‌ها مسئله‌ای را

حل نمی‌کند. ما به این نتیجه رسیدیم بصیرتی که در راه این تحقیق بدست آمده بسیار مهم است. نکاتی از آن را می‌توان به عنوان درس زندگی استفاده کرد. چنین بصیرتی می‌تواند مانند راهنما یا قطب - نمای عملی برای زندگی باشد. لذا نگاهی که در طول مطالعه کتاب خواننده بدان دست می‌یابد و نتایج تحقیق می‌تواند برای اکثر مردم به عناوین مختلف سودمند باشد.

ما معتقدیم که گزارش واقعیات بدون توجه به جنبه‌های انسانی قضیه الزاماً مطلوب نیست. لازم نیست که گزارشی بی‌احساس و در حالت سوم شخص مفرد توصیف شود تا مقام و مرتبه علمی یابد. احساس نیاز افراد به درک شدن در لابلای روایات‌های زندگی مطلقه‌ها هویداست. لذا تشویق و تقویت خواننده به ایجاد احساس همبستگی با مطلقه‌ها از اهداف ضمنی تحقیق است.

کتاب پیام‌های متعددی برای کسانی که در معرض طلاق هستند و یا کسانی که با این مشکل رودررو شده‌اند (مطلقه‌ها) دارد. بعضی از این پیام‌ها به صورت صریح به شکل نصیحت (مانند احتراز از طلاق) و بعضی به شکل توصیه در ضمن روایت شرح حال (مانند آشنایی با واقعیات‌های مطلقه‌گی) در داستان زندگی‌شان عنوان شده‌اند. اما وظیفه علم و کار علمی، موعظه کردن نیست. لذا ما برآنیم که از توصیه‌های مستقیم در شکل پند و اندرز احتراز کنیم و خواننده را از بصیرت‌هایی که در ضمن تحقیق یافته‌ایم، آگاه سازیم. آنگاه آنان پس از مطالعه تحلیل‌ها برداشت خود را داشته باشند. نگاه عمیق به پدیده‌ها منجر به کسب شناخت و آگاهی می‌شود و در نهایت به واقع‌بینی افراد کمک می‌کند. ما امیدواریم این هدف ضمنی حتی الامکان برای خوانندگان حاصل شود.